

Andrej Mitrović, *Propitivanje Klio, ogledi o teorijskom u istoriografiji*, Novinsko-izdavačka ustanova "Vojska", Beograd 1996, str. 182.

Knjiga Andreja Mitrovića *Propitivanje Klio*, jeste rezultat "htenja za istinom" ovog puta historičara zamišljenog nad sopstvenom naukom i nad samim sobom. Ali, taj intelektualni napor nije personaliziran na način jednog subjektivnog iskaza pojedinca suočenog sa problemima struke, već njenom univerzalizacijom kojom se problemi historijske nauke prepoznaju kao ključna pitanja naučnosti uopće. Već prva tematska cjelina pod naslovom *Pojave u međunarodnoj istoriografiji* suočiti će nas ne samo sa analizom "samosvesti struke istoričareve", već i sa jednim sintetičnim i nadasve provokativnim razmatranjem o dvadesetom vijeku koje je, po mišljenju autora, već završilo. Avantura zaokruživanja jednog razdoblja iskazat će se ne samo u njegovoj definiciji kao "stoleća zlih" ili vijeku smrti crnog dvoglavog orla dinastije Habsburga, već i raspravom o istoričarevom shvaćanju sadašnjosti ili čak budućnosti.

"Ograničenje saznanja i razaranje uma" jeste početna premisa s kojom se Andrej Mitrović uputio u definiciju svih pokušaja da se historiografija natopi iracionalnošću i instrumentalizira u svom prilagođavanju prilikama kojima je namijenjena. Sva tri ideala modernog doba, liberalizam, nacionalizam i socijalizam, tvrdi autor, uobličila su i tri posebna zahtjeva za angažiranošću historijske nauke. Svima je na neki način zajednička ideja da je historijsko putokaz i odluka za određeni smisao našeg života u današnjici. Naravno, ne historijsko kao vid objektivnog saznanja o prošlosti, već kao

argument za potvrdu svih onih vrijednosti kojima se operira u datom trenutku. Banalizacija svrhe same historiografije, kako je to pokazao dvadeseti vijek, mogla se odvijati na nekoliko ravni, zavisno od toga kakvom ideološko-političkom projektu je trebala služiti. Na primjer: uspostavljanje prošlosti po principu budućnosti – karakterizira neuspjeh komunistički pokušaj dokazivanja da se cijela historijska vertikala ljudskog trajanja kroz vrijeme protumači kao hod ka eshatološkom projektu besklasnog društva ili da se isključivo vrednuje kroz taj proklamirani ideal. S druge strane, uspostavljanje prošlosti po principu sadašnjosti kada je ona u dnevno-političkoj upotrebi dimenzionirana nekakvim kontinuitetom historije, naravno kontinuitetom kojim se dokazivala opravdanost aktuelnih ideala, lako je prepoznatljivo i u liberalnim i nacionalističkim htjenjima da arbitriraju u historiografskom rezultatu. S druge strane, i sama historija se podijelila, kako to tvrdi Edgar Moren, na historiju historičara koji oživljavaju prošlost da bi o njoj razmišljali u sadašnjosti, na historiju teoretičara koji u njoj traže vladajući ili određujući činilac i na historiju filozofa nastajanja čovječanstva od kojih su jedni spiritualisti (Hegel), drugi pozitivisti (Comte), a treći naizgled materijalisti (a u stvari eshatolozi kao Marks). Prenagljeni dinamizam XX vijeka i shvaćanje da je sve historija stvorili su opasne napukline u samosvesti naučne historiografije. U vrtlogu mnoštva poremećenih kretanja historijska nauka i sama je počela usvajati ideju da ljudski

svijet kao takav se uvijek iznova započinje, uspostavlja i proizvodi. Drugim riječima, počela je uspostavljati i proizvoditi svijet sadašnjosti pozivajući se na prošlost. Definirajući takvu abnormalnost kao "svest koja je opustošena strastima, osiromašena odsustvom znanja i dogmom okovanog mišljenja", autor s žaljenjem primjećuje da je sve manje historičara za sva vremena, a previše onih za sve režime.

Dvadeseti vijek, atribuiran kao "stoletje zlih", dramatičnije je od svih drugih perioda ljudskog trajanja kroz vrijeme nametnuo pitanje da li se historija može sadržajno odrediti političkom konfliktnošću, pa bi joj u toj varijanti posve odgovarala gorka definicija Agnes Heller kao "istoriji izneverenih nada". Andrej Mitrović se u tom smislu nije pridružio plejadi katastrofičara u tumačenju ljudskog svijeta, njegove prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. On ne vjeruje u djelovanje historijskih zakona koji će i u dvaestprvom vijeku repetirati prošla iskustva, već u sposobnosti čovjeka da unapređuje ili unazađuje nasljedene okolnosti. Opomene koje dolaze od strane historičara, po njemu su ipak samo doprinos dragocjenoj racionalnosti, a ne fatalistička projekcija prošlih iskustava na budućnost.

Na pomenute dileme, ne bez uzbuđenosti u teorijskom i praktičnom smislu, nadovezat će se pitanje mogućnosti predikcije u historiografiji? Ta paradoksalna kombinacija u knjizi će se analizirati u poglavlju "Proroci i istraživači". Povod su istraživanja Pola Kenedija koji će u svom djelu pod nazivom, "Priprema za 21. vijek", pokazati još jedanput da ne postoji cilj kojem historija teži, već da čovjek odlučuje uvijek i iznova o svojoj sadašnjosti i svojoj budućnosti rukovoden ili oslobođen prošlih iskustava. U svakom slučaju, historiografija se pridružila ostalim naukama u komunikaciji sa graničnim područjima ljudskog znanja. Nju će u tome presudno inspirirati uvjerenje da su događaji i prilike saznajni, odnosno uvjerenje da je čovjek sposoban da objektivno proučava svoje postojanje.

Treće poglavlje ove knjige, naslovljeno kao "Proučavanje istraživanja istorije" suočit će čitaoca sa složenim odnosom čovjeka prema prošlosti i, istovremeno, sa razmatranjima o smislu načela objektivnosti koje je suštinski imperativ historije kao nauke. Autor pod pojmom objektivnosti u smislu znanja podrazumijeva: a) da je svijet objektivno; b) da se o njemu objektivno može znati i v) da se postignuto znanje može objektivno iznositi. Drugim riječima, kako je to napisao, u središtu je trojstvo: biti objektivno, saznati objektivno i objektivno saopštiti. To, dakako, samo po sebi ne bi bilo sporno načelo da nije otvorilo pitanje društvenog smisla historiografije. Pristaše Leopolda Rankea i njegove maksime "jednostavno pokazati kako je uistinu bilo" sve više su osporavani zbog svoje neutralnosti kako od strane nacionalističke historiografoje, tako i od strane pristaša škole socijalne historije. Iskustva Drugog svjetskog rata naročito su potencirala ovu vrstu rasprava, jer je i sama historiografija dobila emancipatorsku funkciju u idejnoj matrici socijalne historije, a i stari, novi nacionalizmi, također, otvorili su problem angažiranosti historijske nauke. Ipak, Andrej Mitrović smatra da je ideja objektivnosti, kao ideja naučništva, pobjedila na evropskom prostoru. Jugoslavenska historiografija često nije, na žalost, bila na tom tragu. Pod presudnim utjecajem ideološke sheme marksističke historiografske škole uspostavljene u komunističkim režimima, godinama je reducirala historijsko sjećanja na ljude i događaje koji su u manihejskoj podjeli funkcionirali na "dobre" i "zle" aktere historije. Taj trend nastavljen je i kasnije kada je komunistička elita ustupila vlast novim, starim nacionalistima. Osvrćući se na takva iskustva naše historiografije, autor je kao posljedicu obiju ideologizacija i politizacija (komunističku i nacionalističku) izdvojio **mržnju** kao pretpostavku istraživanja. "Ovo znači – napisao je Andrej Mitrović – i grđenje prošlosti pojedina, političkih grupacija, društvenih slojeva i – najčešće – čitavih naroda, vođenje svojevrstnih ratova rečima i spi-

sima protiv nečije istorije, što je predvođeno, podsticano ili organizovano iz partijskih komiteta, odnosno od zaslepljenih nacionalističkih grupa i pojedinaca" (str. 159).

Poslije svega postavlja se, dakako, pitanje da li historičar može nadvisiti svoje vrijeme, odnosno da li može misliti na prošlo vrijeme bez analogija sa sadašnjošću? U "Napomenama o subjektu i objektu istraživanja istorije" autor je zapravo ukazao na to da je problem predimenzioniran i da sadašnjost koju živi historičar ni po čemu ne može toliko blisko korespondirati sa prošlošću da bi on bio suštinski onemogućen da objektivizira svoja saznanja o predmetu istraživanja. Pre svega, proučavaoc je udaljen od proučavanog vremenom (tzv. teorija distance), često je u pitanju i geografsko-istorijska udaljenost, jer se istraživanja odnose na neko drugo mjesto i redovno druge okolnosti, potom postoji i historijska udaljenost jer nije istovjetno istraživati historiju ili u njoj učestvovati itd. Postoji i posebnost kao

element, jer, kako to ističe autor, historičar je istraživač, dakle u pitanju je profesija, on stvara znanje i nadličan je, odnosno nadindividualni subjekt. Njega karakterizira, također, i izdvojenost i samosvjest pa je, prema tome, neistovjetnost proučavaoca i proučavanog potpuna. "Ukoliko naučnost ostvaruje svoju ulogu – napisao je Andrej Mitrović – onda ona suprostavlja strastima razumnost, predrasudama razboritost, političnosti stručnost, ideologizovanosti naučnost, dogmatizmu skepsu, manipulaciji iskrenost, neznanju znanje. Odnosno, očigledno pokazuje neodrživom tezu o istovjetnosti proučavaoca i proučavanog" (str. 146.).

Poslije dubokih kriza sa kojima smo se suočili zbog saznanja da je struka u uslovima jednog strašnog rata izgubila svaki dignitet, knjiga *Propitivanje Klito*, jeste knjiga nade koja obnavlja vjeru u historiografiju, njen razvoj i suštinski doprinos fundusu ljudskog znanja.

Dr Branka PRPA

Međusavezni sindikalni odbor Jugoslavije – zbornik građe.
Priredila Milica Milenković – Beograd, Institut za noviju
istoriju Srbije, 1996. (Serija istorijski izvori, knjiga 1),
str. 394.

Objavljivanje istorijske građe predstavlja mogućnost da se naučno verifikuju ocene pojedinih perioda, institucija i ličnosti. A kada je reč o istoriji XX veka, i posebno o procesu tranzicije, onda je objavljivanje izvora iz bliže i dalje prošlosti mogućnost da se prevaziđu aktuelne političke ostrašćenosti, te da se razdoblje koje je za nama oceni mirnije i sa više razumevanja za objektivne uslove i subjektivne motive učesnika pojedinih događaja. Objavljivanje građe o radu sindikata u Kraljevini SHS daje mogućnost za izvlačenje izvesnih zaključaka o mogućnostima organizovanja i pravcima delovanja sindikata danas, koji su opet na

početku, što će reći: u položaju slabijeg partnera u tržišnoj privredi i tripartitnom pregovaranju.

Zbornik objavljen krajem 1996. godine sadrži 103 dokumenta i devet priloga o radu Međusaveznog sindikalnog odbora, Glavnog sindikalnog odbora i Centralnog sindikalnog veća u periodu od početka 1921. do kraja 1923. godine. Ovaj vremenski kratak period ispunjen je burnim zbivanjima u jugoslovenskom radničkom pokretu, na koji su uticali Zakon o zaštiti države, odluke Trećeg i Četvrtog kongresa Kominterne i Prvog kongresa Profinterne, a posredno i opadanje revolucionarnog pokreta u Evropi